

 Nuorten Laturi

SELVIYTYJÄT

Kohti itsenäistä elämää

www.nuortenlaturi.fi

SELVIYTYJÄT – KOHTI ITSENÄISTÄ ELÄMÄÄ

Tämä opas on suunniteltu peruskoulunsa päättävälle nuorille. Sen tavoitteena on antaa nuorille perustietoa oman talouden hallintaan. Oppaan ovat tehneet Jyväskylän ammattikorkeakoulun kuluttajapalveluiden opiskelijat Tanja Kaipainen ja Sami Sahinen Jyväskylän kaupungin kulttuurisen nuorisotyön toimeksiantona. Oppaan muokkasivat ajantasalle keväällä 2003 restonomiopiskelijat Piritta Lavi ja Tuija Öystilä. Keväällä 2007 opasta päivitettiin restonomiopiskelijöiden Kerttu Hiivala, Ilkka Huhtala, Laura Lantta ja Emilia Linnera voimin.

Toivomme palautetta oppaasta.

Yhteystiedot

NuortenLaturi tieto- ja neuvontapalvelu
 Jyväskylän kaupungin nuorisoasiainkeskus
 Kyllikinkatu 1
 40100 Jyväskylä
 Puhelin (014) 624 952
 Faksi (014) 624 967
 www.nuortenlaturi.fi
 Sähköposti: nuortenlaturi@jkl.fi

SISÄLTÖ

RAHANLÄTRÄYS.....	2
TUETTUA PÄNTTÄYSTÄ	5
KORTTIRUMBAA	7
MITÄ TAPAHTUU JOS JÄTÄT LASKUN MAKSAMATTA... ..	12
KULUTTAJAN TURVAA.....	15
VINKKEJÄ KESÄTYÖHÖN!.....	19
OMAAN KÄMPPÄÄN	21
RAHANKÄYTÖN SEURANTALOMAKE	26
RAHANKÄYTÖN SUUNNITTELULOMAKE	27

RAHANLÄTRÄYS

Rahankäyttö ei ole pelkästään ostamista ja laskujen maksua. Oman talouden hallintaan tarvitaan myös suunnittelua. Rahankäytön suunnittelu auttaa sinua hahmottamaan, kuinka paljon käytössäsi on rahaa, mihin rahasi kuluvat ja kuinka saat ne riittämään. Ellet suunnittele ja hallitse talouttasi, voi rahankäytöstäsi tulla järjetöntä **rahanläträystä!**

SEURAA MENOJASI

- Sinun on tiedettävä mihin rahasi käytät - muuten et pysty suunnittelemaan niiden käyttöä.
- Merkitse viikon tai kuukauden ajalta kaikki ostoksesi ylös. (Säilytä kuitit, ne ovat oiva apu) Lajittele menosi eri sarakkeisiin ja laske lopuksi yhteissumma (esimerkki oppaan lopussa). Saatat yllättyä, mihin rahasi menevät!
- Saatuasi yhteissumman menoista vähennä se seuranta-aikana saamistasi tuloista, esim. kuukausirahastasi tai opintotuestasi. Miten kävi, riittivätkö rahat vai jouduitko lainaamaan?
- Kun tiedät, kuinka paljon rahaa käytät, osaat seuraavassa kuussa arvioida paremmin rahojesi riittävyyden.

SUUNNITTELE MENOSI

- Ei pelkästään riitä, että tiedät mihin rahasi kulutat. Sinun kannattaa opetella myös suunnittelemaan tulevaa. Näin rahasi eivät lopu kesken.
- Suunnitellessasi seuraavan kuun menoja, merkitse tulosi paperille ja jaa rahat tuleviin menoihin.
- Toteuttamalla laatimaasi suunnitelmaa, voit ennakoida tulevat menosi, esim. puhelinlaskun. Saat karsittua turhia menoja ja voit säästää suurempia hankintoja varten esim. kännykkä, ajokortti.
- Pienikin säästäminen ”pahan päivän varalle” kannattaa, sillä elämässä tulee aina yllätyksiä.
- Oppaan lopussa on taulukko rahankäytösi suunnittelua varten.

Turhien menojen karsiminen

- Rahan läträystä voi vähentää kiinnittämällä huomiota omiin menoihin.
- Erilaiset kännykkäpalvelut voivat tulla erittäin kalliiksi. Nykyään soittoäänen tai taustakuvan tilaaminen liittää sinut yleensä jäseneksi johonkin palveluntarjoajaan, jossa on kiinteä kuukausimaksu.
- Televisiossa pyörivät kännykkäpelit vievät rahasi huomaamatta. Yksi viesti saattaa tuntua halvalle, mutta peleihin lähettää helposti monta viestiä, jolloin summa voi kasvaa moniin kymmeniin euroihin.
- Nettipokerit ja muut netissä pelattavat rahapelit ovat nykyään erittäin suosittuja. Niihinkin menee huomaamatta paljon rahaa ja ne ovat erittäin addiktoivia. Nettipokerit ovat uuden ajan hedelmäpelejä!!

RAHANREIKÄTAULUKKO

Tässä on muutama esimerkki rahanrei'istä. Voit tehdä omista menoistasi vastaavan taulukon ja pohtia menojesi tarpeellisuutta ja tukkia näin rahanreikiä. Rahankäyttösi ei silloin ole vain rahanläträystä...

tuote	Määrä	€/ kpl	€/ kk	€/ vuosi
ulkona syönti	1 kerta / viikko	6,00	24,00	312,00
limonadi	1,5 l / viikko	2,20	8,80	114,40
suklaa	3 kpl / viikko	0,50	6,00	78,00
tupakka-aski	4 askia / viikko	3,70	59,20	769,60
cd-levy	1 cd / kk	20,00	20,00	240,00
iltapäivälehti	2 lehteä / viikko	1,00	8,00	96,00
elokuvissa käynti	1 kerta / kk	9,00	9,00	108,00
YHTEENSÄ:				1718 euroa vuodessa

Vinkejä ostosten tekoon...

- Älä mene nälkäisenä kauppaan, koska silloin ostat helposti turhaa. Tee ostoslista kotona valmiiksi, siten pysyt suunnitelmissasi.
- Vertaile kilo- ja/tai kappalehintoja.

- Kaikkea ei tarvitse ostaa uutena. Kirpputoreilta ja kierrätyskeskuksista voit löytää saman tavaran käytettynä edullisesti.
- Lehtiä ja levyjä voit myös lainata kirjastosta. Yhteistilaukset ja -ostokset kavereiden kanssa tuovat säästöä toimituskuluihin.
- Opiskelijat saavat alennusta monista paikoista opiskelijakortilla. Kysy alennuksista, se kannattaa!
- Ostotavoillasi voit vaikuttaa ympäristöön! Yksinkertaisilla asioilla, kuten käyttämällä kangaskassia muovipussin sijaan tai välttämällä moninkertaisesti pakattuja tuotteita, vähennät turhien jätteiden määrää.

Neuvoja talouden seurantaan ja suunnitteluun löydät lisää:

Marttaliitto/ kodin talous
www.martat.fi – kodin talous

Valtti – Tietosuora nuoren talouteen
www.kuluttajaliitto.fi/valtti

TUETTUA PÄNTTÄYSTÄ

Valtio tukee yli 17-vuotiaita opiskelussa ja asumisessa. Opintotuki koostuu **opintorahasta**, **asumislisästä** ja valtion takaamasta **opintolainasta**. Hakemuslomakkeita ja palautuskuoria saa KELAn toimistosta sekä kouluilta. Voit myös tulostaa lomakkeen KELA:n internet-sivuilta www.kela.fi. Hakemuksessa on tiedot, mitä liitteitä tarvitaan jätettäessä hakemus käsittelyyn. Opintotukihakemus toimitetaan Kansaneläkelaitoksen opintotukikeskukselle (KELA) tai oppilaitokselle.

OPINTORAHA

- Opintorahaan on oikeutettu päätoimisesti opiskeleva yli 17-vuotias opiskelija.
- Opintoraha maksetaan kuukausittain ja siitä menee veroa. Sitä ei tarvitse maksaa takaisin.
- Opintorahan suuruus määräytyy hakijan iän, koulutusasteen, asumismuodon, siviilisäädyn ja tulojen mukaan (0 € - 259,01 €). Määrässä otetaan huomioon vanhempien tulot, kun on kyse toisella asteella opiskelevasta, perheettömästä alle 20-vuotiaasta opiskelijasta.
- www.kela.fi (valitse sivulta "Opiskelijalle") KELAN Opiskelijalle-internetpalvelu, josta löydät yhteystiedot, opintotuen käsittelyvaihe- ja tukikuukausikyselyn, laskentaohjelmia sekä keskustelu- ja kysymyspalvelut.

ASUMISLISÄ

- Kaikki päätoimiset, kotoa pois muuttaneet opiskelijat voivat hakea asumislisää.
- Valtio tukee asumislisällä opiskelijan asumista, asumislisä maksetaan kuukausittain. Siitä ei mene veroa, eikä sitä tarvitse maksaa takaisin.
- Asumislisä on 80% vuokrasta. Asumislisää määriteltäessä hyväksytään enimmäisvuokraksi enintään 252,00 €/kk, eli asumislisää voi enimmillään saada 201,60 €/kk.

- Perheelliset opiskelijat kuuluvat **yleisen asumistuen** piiriin. Sen saantiin vaikuttavat asumismenot, tulot ja varallisuus. Lisätietoa saat KELAN paikallistoimistosta.

OPINTOLAINA

- Jos olet oikeutettu opintorahaan, on sinulla mahdollisuus hakea myös opintolainaa. Opintolainan valtiontakausta haetaan KELAN opintotukilomakkeella.
- Saatuasi opintolainan takauspäätyksen voit hakea opintolainaa pankista. Korosta ja muista lainaehdoista voit neuvotella pankin kanssa. Pankkeja kannattaa kilpailuttaa, koska eri pankeilla on erilaiset korot ja muut lainaehdot. Joissain pankeissa nettisivustojen kautta haettava laina on edullisempi asiakkaalle.
- Jos sinulla on merkintä maksuhäiriörekisterissä, et voi saada opintolainaa.
- Alle 18-vuotiaan on toimitettava pankille edunvalvojen (huoltajien) kirjallinen suostumus lainan hakemiseen ja valtakirja.
- Opintolaina on aina maksettava takaisin. Lainan takaisinmaksusta ja muista ehdoista sovitaan lainan hakemusvaiheessa.
- Lukuvuonna 2005–2006 tai sen jälkeen korkeakoulussa aloittanut opiskelija voi saada opintolainavähennyksen verotuksessa, jos hän suorittaa korkeakoulututkinnon määräajassa ja on nostanut lainaa yli 2500 euroa.

Kansaneläkelaitoksella on paikallistoimistot seuraavissa kunnissa: Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Äänekoski, Keuruu ja Laukaa. Oman kuntasi paikallistoimiston käyntiosoitteen löydät internetistä osoitteesta www.kela.fi.

KORTTIRUMBAA

Maksutapoja kaupanteossa on kaksi: **käteinen** ja **luotto**

KÄTEINEN

- Et ole sidottu mihinkään ostopaikkaan, vaan voit ostaa sieltä, mistä itse haluat.
- Käteistä ovat raha, automaatti-, Visa Electron- ja pankkikortti. Automaattikortti on monissa pankeissa ilmainen (1/ tili), muut kortit maksullisia. Kysy lisää pankistasi.

Automaattikortilla voit...

- nostaa rahaa pankkiautomaateista.
- maksaa laskuja maksuautomaateilla.
- tarkistaa tilin saldon ja tapahtumat.

Alaikäinen voi saada automaattikortin huoltajan suostumuksella.

Pankkikortilla voi näiden lisäksi...

- maksaa ostokset kioskeissa ja kaupoissa.

Pankkikortin saa täysi-ikäinen, jolla on säännölliset tulot.

Visa Electron-kortilla voit...

- nostaa käteistä ja maksat ostoksia Suomessa ja ulkomailla. Visa Electron -korttiosaston yhteydessä tililtäsi varataan kate, jolloin tilisi pysyy ajan tasalla eikä pankkitilisi voi mennä miinukselle.
- maksaa laskuja maksuautomaateilla.

Alaikäinen (11-17-vuotias) voi saada kortin huoltajan suostumuksella.

LUOTTO

- on velaksi ostamista.
- Ja muistathan: velka on aina maksettava takaisin.
- Luottokauppaa voi tehdä mm. maksuaikakortilla, luottokortilla, kauppojen omilla luottotileillä ja osamaksulla.

Maksuaika- / luottokortti

- Maksuaikakortilla ostaja saa maksuaikaa keskimäärin 40 päivää, eikä hän maksa korkoa (esim. Visa-kortti).
- Luottokortilla saa maksuaikaa kuukaudesta jopa pariin vuoteen. Luotto jaotellaan useampaan erään ja näihin eriin lisätään korkoa. Luotto on oltava maksettuna eräpäivään mennessä. (esim. kauppojen luottokortit). Ostosten hinta on kalliimpi kuin käteisellä ostettaessa.
- Korteista maksetaan joko kuukausimaksua tai vuosimaksua ja mahdollisesti lisäkuluja tulee tilinhoitomaksusta. Lisätietoa maksuista saat omasta pankistasi.
- Luotto-ominaisuuden voi yhdistää muihin kortteihin.
- Kortin voi saada maksukykyinen täysi-ikäinen henkilö. Alaikäinen voi saada rinnakkaiskortin vanhempiensa korttiin.

Osamaksu

- Tavaralla saa heti käyttöönsä.
- Kaupasta tehdään kirjallinen sopimus ja maksu suoritetaan useassa erässä.
- Kauppahintaan lisätään usein korkoa, jolloin ostoksen hinta on kalliimpi kuin käteisellä ostettaessa.

Ohjeita kortin käytössä

- Älä koskaan säilytä korttia ja tunnuslukua yhdessä. Tunnusluku kannattaa opetella ulkoa. Suojele tunnuslukua sivullisilta myös silloin, kun näppäilet sitä automaateissa tai muissa käyttöpaikoissa kuten maksaessasi kaupoissa nopeasti yleistyvillä sirukortinlukijoilla. Näihin lukijoihin sinun tarvitsee vain näppäillä tunnuslukusi eikä tällöin allekirjoitustasi tarvita.
- Voit sopia konttorissa korttisi turvarajoista kotimaisten automaattien käytössä: käteisnostot/vrk ja laskunmaksut/vrk.
- Säilytä korttiasi huolellisesti, kuten rahojasi. Älä jätä sitä vartioimattomana esim. autoon, ravintolapöytään, työ- tai hotellihuoneeseen.
- Voit helposti seurata oman korttisi käyttöä vertaamalla tositteita tiliotteeseesi.
- Lisätietoja korttien käytöstä saat pankistasi.

LAINA EI OLE ILMAISTA...

Lainaksi otetusta rahasta maksetaan korvausta - korkoa. Koron määrä ilmoitetaan prosentteina (%). Korko vaihtelee pankeittain. Eri pankeista kannattaa kysellä lainoista ja koroista. Markkinoilla on myös yrityksiä, jotka tarjoavat pikaluottoja. Näiden kanssa on syytä olla erittäin varovainen, sillä pienikin laina voi hetkessä moninkertaistua, koska laina-ajat ovat lyhyitä ja todellinen vuosikorko voi kohota jopa moniin satoihin prosentteihin.

Lainan hinta = lainattu rahamäärä + korko + kaikki muut luottokustannukset

Todellinen vuosikorko = korkoprosentti, joka saadaan laskemalla kaikki luottokustannukset vuoden ajalta

- Vuosikoron avulla voi verrata eri luottoja keskenään. Vuosikorko on ilmoitettava aina, kun luottoaika on yli kolme kuukautta. Pankkilainaan tarvitaan yleensä vakuuksia ja /tai takaajia.
- Opintolaina on vielä edullista lainaa (todellinen vuosikorko n. 4-6%), mutta ostaessasi esimerkiksi kaupan luottokortilla todellinen vuosikorko saattaa nousta jopa 31 prosenttiin. Se on jo todella kallista.
- Markkinoilla on rahoituslaitoksia mm. Ellos ja Halens, jotka lainaavat rahaa ilman vakuuksia ja takaajia. Niissä todellinen vuosikorko on noin 25-31%.
- Varmista lainaa ottaessasi, että ymmärrät, mitä laina loppujen lopuksi tulee maksamaan ja mihin se sinut sitoo!

Lainamäärä	Laina-aika	Todellinen vuosikorko	Luottokustannukset yhteensä	Luoton konaishinta
2000 €	2 vuotta	14,86 %	292 €	2 292 €
2000 €	2 vuotta	20,07 %	406 €	2 406 €
2000 €	2 vuotta	29,88 %	596 €	2 596 €

Esimerkit perustuvat Kuluttajaviraston vakuudettomien pikaluottojen vertailuun (syyskuu 2003).

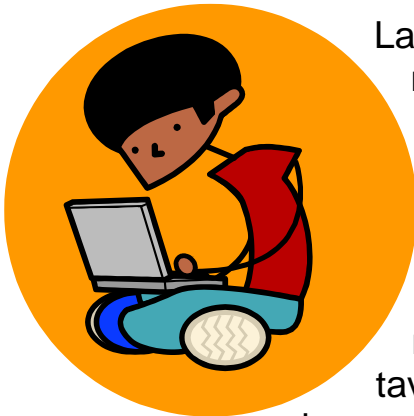
Lähde: Raha-asiat, Yksityistalouden opas -esite. Talousneuvonnan yhteistyöryhmä 2004.

Pikavipit/-luotot

- Pikavipit ovat nopeasti saatavia, korkeakorkoisia ja lyhytaikaisia luottoja.
- Pikavippien mainostus on voimakasta ja mainoksissa painotetaan lainan oton helppoutta esimerkiksi pelkällä tekstiviestillä.
- Pikavippien summat ovat melko pieniä 20 € - 300 €.
- Takaisinmaksuaika on lyhyt yleensä kaksi viikkoa. Jos otat tänään pikavipin, sinun on maksettava kahden viikon päästä takaisin lainamäärän lisäksi pikavipin toimitus- ja käsittelykulut. 100 euron lainassa nämä kulut ovat noin 20 €, joten joudut maksamaan takaisin 120 €.

HARKITSE TARKKAAN ENNEN KUIN OTAT PIKAVIPIN, KOSKA HARMITONKIN PIKKULAINA KASVAA SUUREKSI PIENESSÄ AJASSA!!!

LASKUJEN MAKSAMINEN

Laskun voi maksaa monella eri tavalla: pankissa, maksuautomaatilla, internetissä, suoraveloituksella, suoralaskulla (verkkolasku, suoramaksu). Kalleinta on maksaa lasku pankin tiskillä.

Suoraveloituksessa lasku veloitetaan suoraan tililtäsi. Kuukausittaiset saman suuruusina pysyvät maksut, esimerkiksi vuokra, on kätevää maksaa tällä tavalla. Suoraveloitussopimus tulee tehdä oman pankin kanssa ja tiliäsi veloitetaan sovitulla summalla sovittuna päivänä kuukaudessa.

Suoralaskutuksessa yritys lähettää laskun suoraan Internet-pankkiisi tällöin paperilaskua ei lähetetä postitse. Tiliäsi veloitetaan vasta kun olet itse hyväksynyt laskun Internet-pankissasi.

Pankkipalvelujen hinnat ja palvelumuodot vaihtelevat pankeittain. Tietoja hinnoista saat pankkien Internetsivuilta ja pankkien konttoreissa olevista palveluhinnastoista.

Laskun maksamiseen liittyy muutamia termejä, joihin on hyvä tutustua.

Viitenumero: maksunsaajan ilmoittama numerosarja, johon sisältyy tietoa laskun maksajasta.

Viesti: Mikäli laskussa **ei ole viivakoodia/ viitettä**, viesti-kohtaan kirjoitetaan maksun aihe.

Saajan tilinumero Mottagarens kontonummer	Pankki 98002-1155223	TILISIIRTO GIRERING Maksu välitetään saajalle vain Suomessa Kotimaan maksujenvälityksen yleisten ehtojen mukaisesti ja vain maksajan ilmoittaman tilinumeron perusteella.		
Saaja Mottagare	Luuri oy	Viesti Meddelande		
Maksaja Betalar	Mauno Maksaja			
Allekirjoitus Undersrift	<i>Mauno Maksaja</i>			
	Viitenro Ref.nr	584 26896 5985 56591		
	Eräpäivä Förf.dag	15.05.2003	EUR	35,82

Viivakoodi sisältää laskun kaikki tiedot ja nopeuttaa sekä helpottaa laskun maksamista. Usein pelkkä viivakoodin vienti lukulaitteeseen riittää kaikkien laskutietojen maksuautomaatille saamiseksi.

Eräpäivä: Päivämäärä, johon mennessä lasku on maksettava

MITÄ TAPAHTUU JOS JÄTÄT LASKUN MAKSAMATTA...

Joskus menot voivat olla tuloja suuremmat. Laskut on kuitenkin maksettava ennemmin tai myöhemmin. Mitä myöhemmäksi sen jättää sitä kalliimmaksi se tulee. Jos huomaat, ettet pysty maksamaan laskua eräpäivään mennessä, ota heti yhteys laskun lähettäjään äläkä jätä laskua vain lojumaan ympäriinsä.

Maksujärjestely

Jos et pysty maksamaan laskua eräpäivänä, ota yhteyttä laskun lähettäjään ja kerro tilanteesi - on parempi yrittää sopia uusi maksuaikataulu kuin antaa viivästys ja perimiskulujen kasvaa. Tilapäisten maksuvaikeuksien järjestely on pankkien ja yritysten henkilökunnalle nykyään arkipäivää ja yhteistyöhalua arvostetaan. Uusi maksusuunnitelma kannattaa sopia kirjallisena.

Perintä

- Jos et ole maksanut laskua eräpäivään mennessä, velkoja lähettää 1-2 muistutuskirjettä.
- Jos et vielääkään maksa tai ota yhteyttä, velkoja ottaa yhteyttä perintätoimistoon, joka lähettää 1-2 perintäkirjettä.
- Myös perintätoimiston kanssa voit neuvotella uudesta maksuaikataulusta.
- Laskun hintaan lisätään perintäkulut sekä viivästyskorko.

Ulosotto

- Jos lasku on maksamatta perintätoimiston muistutusten jälkeenkin, asia etenee 4-5 kuukauden päästä käräjäoikeuteen.
- Jos rahaa maksuun ei löydy, oikeus tuomitsee velan ulosottoon ja ulosottomies lähettää perintäkirjeen. Tässä vaiheessa on kuitenkin vielä mahdollista neuvotella maksuaikataulusta.
- Ulosotossa sinulta ulosmitataan omaisuutta tai tuloja niin kauan, että laskut on maksettu.
- Lisäksi laskuun lisätään oikeudenkäynnin kulut (n. 250-335 €) ja ulosottomaksut (7-185 € perittävän määrästä riippuen).

Sakkojen, verojen ja vakuutusmaksujen periminen etenee nopeammin kuin muiden maksujen ja ne ovat ulosottokelpoisia ilman tuomioistuimen päätöstä.

Luottotiedot

- Jos laiminlyö pitkään laskujen tai velanhoidon, voi saada maksuhäiriömerkinnän Suomen Asiakastieto Oy:n (www.asiakastieto.fi) rekisteriin (merkintä säilyy rekisterissä sen asteesta riippuen 2-5 vuotta).
- Maksuhäiriömerkinnän saanut ei saa luottoa.
- Merkintä voi vaikeuttaa myös asunnon, työpaikan ja vakuutusten saantia.

MITÄ KÄNNYKKÄLASKULLE TAPAHTUU, JOS JÄTÄT SEN MAKSAMATTA?

Tässä esimerkki kuinka suureksi kännykkälasku voi kasvaa, jos sen jättää hoitamatta.

	€
laskun suuruus	36
1. muistutus kirje + muistutusmaksu	5
2. muistutus kirje + muistutusmaksu	5
4 kirjettä perintätoimistolta	
- perintäkuluja	60
- perintätoimiston asiakaskustannuksia	6
Perintätoimisto vie laskun käräjäoikeuteen, jossa riidaton käsittely	
- käräjäoikeuden kulut	65
- perintätoimiston oikeudenkäyntikulut	170
saatava ulosottoon, ulosottomaksu	12
YHTEENSÄ	359

Kännykkälasku kasvaa noin seitsemänkertaiseksi.

Tämän lisäksi laskuun lisätään koko perinnän ajalta viivästyskorkoa 9,5 % eräpäivästä lukien.

Lähde: Raha-asiat, Yksityistalouden opas -esite.

Apua taloudellisissa ongelmissa

Toimeentulotuki kotikunnan sosiaalitoimistosta. Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa muilla tuloilla, esimerkiksi palkka tai tuet.

Takuu-Säätiön (www.takuu-saatio.fi) takaus järjestelylainaan (pankkilaina). Maksuton neuvontapuhelin Velkalinja yksityishenkilöille numerossa 0 8009 8009 ma-pe klo 10.00 -14.00. Numeroon voi soittaa maksutta kaikkialta Suomesta ja kaikista puhelinliittymistä.

Oman kuntasi talous- ja velkaneuvonnan puoleen voit kääntyä, jos tarvitset apua maksu- tai velkaongelmien hoidossa. Neuvonta on maksutonta. Jyväskylän velkaneuvontakeskus p. (014) 624 211.

KULUTTAJAN TURVAA

”Kamppaaja käretytti kiharat, leffaan ostetut sipsit maistuivat omituiselta ja lahjaksi saadussa paidassa oli reikä...” Näiden tilanteiden ratkaisussa on apuna kuluttajansuojalaki, joka määrittelee yleiset pelisäännöt kaupantekoon. Laissa säädetään sekä ostajan että myyjän velvollisuuksista ja oikeuksista. Sitä sovelletaan vain kuluttajan ja elinkeinonharjoittajien välisissä tilanteissa. Se ei siis päde ostaessasi kaverilta tai vaikkapa kirpputorilla suoraan yksityishenkilöltä.

KAUPPA ON SITOVA SOPIMUS

Kun ostat tuotteen tai palvelun, teet sopimuksen, joka sitoo sekä sinua että sopimuksen toista osapuolta, yrittäjää!!!

Ostajan velvollisuus on tarkastaa tuote ennen kauppaa ja maksaa se sovittuna aikana. Myyjän velvollisuus on se, että tuote on sovittunlainen ja se toimitetaan sovittuna aikana.

Alaikäinen ostajana

Alle 18-vuotiaat voivat tehdä vain vähäisiä ja tavanomaisia ostoksia –omia kesäansioitaan alaikäinen voi käyttää merkittävämpiinkin ostoksiin. Itsenäisiä luottosopimuksia alle 18-vuotias ei voi tehdä lainkaan.

KAUPPAA EI VOI NOIN VAIN PERUUTTAA

Kauppan voi peruuttaa, jos

- liikkeellä on sellainen käytäntö. Monet tavaratalot antavat vapaaehtoisin vaihto- ja palautusoikeuden, jonka ehdot ne voivat itse päättää. Liikkeellä on tällöin oikeus kohtuulliseen vahingonkorvaukseen, ns. purkurahaan.
- kyseessä on koti- tai etämyynti, jolloin kauppa on tapahtunut puhelimen, postin tai netin välityksellä (14 päivän palautusoikeus)
- tavarassa tai palvelussa on virhe eikä sitä ole mahdollista tai kohtuullista muuten hyvittää, esim. korjaamalla virheen.

Koti- ja etämyynnissä kuluttaja voi palauttaa tuotteen ilman syytä 14 päivän kuluessa kotimyyntiasiakirjan ja tavaran vastaanottamisesta.

Kun tilaat ulkomaiselta postimyyntiyritykseltä, tarkasta tuotteet huolellisesti, sillä Suomen kuluttajansuojalaki ei ulotu Suomen rajojen ulkopuolelle. Oikeutesi määräytyvät sen maan lakien ja käytäntöjen mukaan, mistä tavara on ostettu.

Ennen kuin tilaat internetin kautta, varmista että yritys on todella olemassa. Lue kaikki tilaamiseen liittyvät tiedot; toimitusajan pituus, tilauksen sisältö, kokonaishinta, maksuehdot ja -tapa, huolto ja takuukorjaukset sekä toimiiko lakisääteinen 14 päivän perutusoikeus, viallisen tuotteen hyvitysmenettely ja palautusoikeus. Tilatessasi dokumentoi (esim. tulostamalla) kaikki kaupankäyntiin liittyvät keskeiset asiat, jotka koskevat yritystä sekä tilaamaasi tuotetta ja kaupan ehtoja. Tärkeitä asiakirjoja ovat tilaus, tilausvahvistus ja toimitusehdot.

Jos tavarassa tai palvelussa on virhe, ostajalla on oikeus hyvitykseen. Jos virhe ilmenee kuuden kuukauden kuluessa tuotteen luovutuksesta, virheen oletetaan olleen tuotteessa jo myyntihetkellä. Silloin vastuu virheestä on myyjällä. Kun tavaran ostamisesta on kulunut kuusi kuukautta, on kuluttajan esitettävä näyttö tavaran virheellisyydestä.

Virhe tarkoittaa muutakin kuin teknistä vikaa. Tuotteessa on virhe, jos

- tuote ei vastaa sovittua tai annettuja tietoja
- se ei sovellu käyttötarkoitukseensa
- sen kestoikä on lyhyempi kuin perustellusti voi odottaa
- sen käyttö- ja hoito-ohjeet ovat puutteelliset
- palvelua ei ole tehty ammattitaitoisesti ja huolellisesti

Säilytä kuitti! Se helpottaa tuotteen palautusta. Kuitti ei kuitenkaan ole välttämätön, jos voit muuten osoittaa, mistä olet tavaran ostanut

Takuu on lisäetu

Takuu on myyjän, valmistajan tai maahantuojan tuotteelle antama lisäetu. Takuu ei yleensä kata vikoja, jotka johtuvat käyttövirheestä tai kulumisesta. Jos tuotteella ei ole takuuta tai takuu-aika on päättynyt, sovelletaan kuluttajansuojalakia. Virheestä voi siis valittaa, vaikka takuu-aika olisikin päättynyt.

NÄIN TOIMIT HUOMATESSASI TUOTTEESSA VIRHEEN:

Lähde: www.kuluttajavirasto.fi

Huomatessasi virheen, älä viivyttelä, vaan ota heti yhteys myyjään/ostopaikkaan. Ensiksi voit vaatia virheen korjaamista tai tuotteen vaihtamista virheettömään. Myyjän on tehtävä tämä kohtuullisessa ajassa ja ilman olennaista haittaa ostajalle.

Toissijaiset tavat oikaista virhe ovat hinnanalennus ja kaupan purku. Voit vaatia virhettä vastaavaa hinnanalennusta, jos virheen korjaaminen tai virheettömän tavaran toimittaminen ei tule kyseeseen tai jos myyjä ei tee tätä kohtuullisessa ajassa.

Kaupan purku on normaalisti vasta viimeinen vaihtoehto ja sitä voit vaatia hinnanalennuksen vaihtoehtona silloin, jos virhe ei ole vähäinen.

Jos yhteisymmärrystä ei löydy, voit ottaa yhteyttä kuluttajaneuvojaan. Kuluttajaneuvoja auttaa, neuvoo ja sovittelee. Hänen palvelunsa ovat ilmaisia kaikille. Kuluttajaneuvojan puoleen voit kääntyä jo ennen kuin teet hankintoja. Häneltä saat tietoa ja testejä, joiden avulla voit vertailla tuotteiden hintaa ja laatua.

LISÄTIETOJA

Kuluttajavirasto
www.kuluttajavirasto.fi

Suomen Kuluttajaliitto
www.kuluttajaliitto.fi

Kuluttajat - Konsumenterna ry
www.kuluttajat-konsumenterna.fi

Kuluttaja-asiamies
www.kuluttaja-asiamies.fi

Kuningaskuluttaja
www.yle.fi/kuningaskuluttaja

Valtion säädöstietopankki
www.finlex.fi

Oikeusministeriö
www.om.fi/3562.htm

Suomalaisena Euroopassa - kuluttajansuoja
<http://vanha.kansio.fi/hvk/kuluttajansuoja.html>

Oman seutusi kuluttajaneuvojan löydät täältä:
www.jyvaskylanseutu.fi/sivu.php/kuluttaja/kulut_ksneuvojat
(Neuvonta on maksutonta)

VINKKEJÄ KESÄTYÖHÖN!

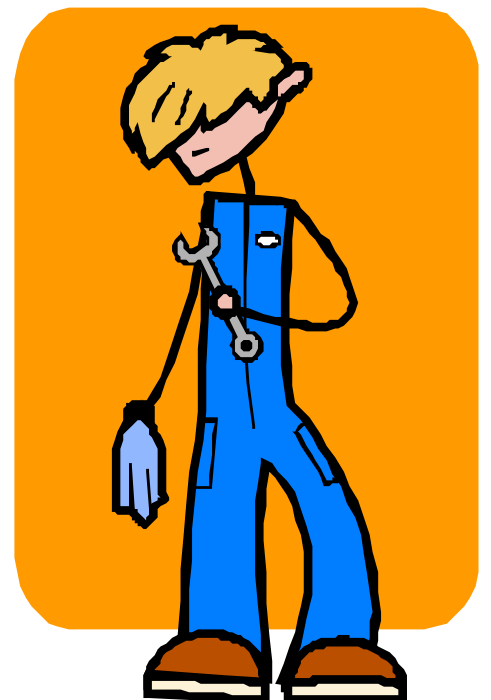
Kesätyö on hauskaa ja mikä onkaan hienompaa kuin shoppailla itse ansaituilla euroilla! Kesätöiden löytäminen vaatii sinulta oma-aloitteisuutta. Mitä aktiivisempi olet töitä etsimään, sitä varmemmin ja nopeammin niitä löydät. Aloita töiden kysely hyvissä ajoin ja jatka etsimistä vaikkei heti tärppäisikään. Esimerkiksi hiihtoloma on hyvää aikaa pistää työnhakuprosessi käyntiin.

Kysele töitä monesta eri paikasta (esim. kaupungilta, työvoimatoimistosta ja eri yrityksiltä). Kaupunki tarjoaa vuosittain noin 350 kesätyöpaikkaa. Suhteet eri tuttavapiireihin ja yrityksiin ovat avainasemassa kesätyön haussa, joten älä sulje pois tätä mahdollisuutta. Ole aktiivinen ja käytä mielikuvitustasi, sillä kesätyön voit löytää melkein mistä vain!

Kun saat kutsun työhaastatteluun ole ajoissa paikalla! Työnantajat arvostavat täsmällisyyttä, oma-aloitteisuutta sekä reilua ja reipasta olemusta. Pukeudu siististi ja muista ottaa hattu pois päästä sisälle mennessäsi. Tavatessasi työnantajan esittele itsesi. Katsekontakti ja selkeällä ja kuuluvalla äänellä puhuminen antavat sinusta varmasti myönteisen vaikutelman. Pieni jännitystila terävöittää suoritustasi parempaan, mutta ole silti olla oma itsesi.

Työsopimus on työntekijän ja -antajan välinen sopimus. Siinä tulee olla ainakin seuraavat tiedot:

- tiedot työsuhteen osapuolista (työsuhde syntyy työntekijän aloittaessa työnteon)
- työntekopaikka
- lähin esimies
- työsuhteen kesto, alkamis- ja loppumisajankohta
- onko työsuhde määräaikainen vai voimassa toistaiseksi. Jos määräaikainen, tulee sopimuksessa ilmetä määräaikaisuuden syy ja työsuhteen päättymispäivä
- irtisanomisaika
- mahdollinen koeaika
- työtehtävät
- työaika
- palkka ja sen maksupäivä

Uuden lukukauden alkaessa ja kesätöiden hämmöittäessä loppuaan, muista pyytää työtodistus, koska siitä on hyötyä sinulle seuraaviin työpaikkoihin ha-
kiessasi. Työtodistusta ei saa automaattisesti, vaan se pitää pyytää erikseen
työnantajalta. Jos työntekijä pyytää työtodistusta, on työnantajan se hänelle
kirjoitettava.

Verokortti on vuosittain jokaiselle automaattisesti lähetettävä asiakirja. En-
simmäisen verokortin saat sinä vuonna, kun täytät 16 vuotta. Jos et ole saa-
nut verokorttia, voit pyytää sen puhelimitse tai käymällä verotoimistossa. Olet
voinut saada verokortin aiemmin, jos sinulla on ollut tuloja. Verokortti annea-
taan työnantajalle työsuhteen alussa ja saadaan takaisin sen päätyttyä.

Palkasta maksetaan valtiolle veroa korttiin merkityn prosenttimäärän mukaan.
Jos vuositulot ovat opiskelijalla alle 1950 €, on veroprosentti 0 eikä veroa
mene lainkaan - silti verokortti on välttämätön. Mikäli tulosi ylittävät 1950 eu-
roa vuodessa, käy laskettamassa uusi veroprosentti verotoimistossa. Ota
mukaan työsopimus ja tilinauhoja. Myös opintorahalla on vaikutusta verotuk-
seen, joten turvallisinta on aina tarkistaa oma tilanne verotoimistosta. Lisätie-
toja www.vero.fi/nuoret.

Miksi maksamme veroja?

Yhteiskunnan eri toiminnot kuten terveydenhuolto, koulutus ja liikenneverkos-
to ylläpidetään verovaroin, jotka kerätään kansalaisilta ja yrityksiltä.

NUORET TYÖSSÄ

Samana kalenterivuoden aikana 14 vuotta täyttävä ja täyttänyt saa tehdä ke-
vyttä työtä (kesto enintään puolet koulun loma-ajasta tai tilapäisesti/ lyhytai-
kaisesti), joka ei vahingoita terveyttä tai haittaa koulunkäyntiä huoltajan suos-
tumuksella. 14-vuotiaan työaika saa koulujen loma-aikana olla enintään seit-
semän tuntia päivässä ja 35 tuntia viikossa. Ylityötä ei saa tehdä. Lisäksi hän
voi koulutyön ohella tehdä tilapäistä tai kestoaltaan lyhytaikaista kevyttä työtä
enintään 2 tuntia per koulupäivä. Työn tulee sijoittua klo 8-20 väliin. Yötyö on
kielletty alle 15-vuotiailta. Vuorokautinen keskeytymätön lepoaika tulisi olla
vähintään 14 tuntia.

15-vuotias oppivelvollisuutensa suorittanut saa itse tehdä, irtisanoa ja purkaa
työsopimuksensa. Huoltaja voi purkaa 15-18 -vuotiaan työsopimuksen, jos
siitä on haittaa alaikäisen kasvatukselle, kehitykselle tai terveydelle. Hänen
säännöllinen työaikansa on kuten aikuisillakin samassa työssä, kuitenkin
enintään 9 tuntia vuorokaudessa ja 48 tuntia viikossa.

Oppivelvollisen päivittäinen työaika koulutyön ohessa saa koulun lomapäivinä olla enintään 7 tuntia, koulupäivänä enintään 2 tuntia vuorokaudessa. Jos käyt koulua ja olet työssä samaan aikaan, niiden yhteinen pituus ei saa ylittää 8 tuntia vuorokaudessa eikä viikoittainen työaika 12:tä tuntia. 15 vuotta täyttänyt saa työskennellä kaksivuorotyössä enintään kello 24.00 saakka.

Työnantajan on esitettävä nuorelle työntekijälle tämän tai työntekijän huoltajan pyynnöstä kirjallinen selvitys työsopimuksen ehdoista. Selvitys on annettava ennen sopimuksen tekemistä, jollei sopimusta tehdä kirjallisesti tai kyse ole yhtä päivää koskevasta kotitaloustyöstä työnantajan kodissa.

Oman verotoimistosi yhteystiedot löydät nettiosoitteesta www.vero.fi. Työvoimatoimistojen yhteystiedot taas löytyvät osoitteesta www.mol.fi.

OMAA KÄMPPÄÄN

Kun muutat kotoa, menosi lisääntyvät. Sinun on maksettava vuokraa asunnostasi ja pieni talous on lisäksi suhteellisesti kalliimpi kuin suuri, koska esimerkiksi puhelimesta, sähköstä, huonekaluista, kotivakuutuksesta ja TV-lupamaksusta koituvat yhteiset menot jaetaan harvempien kesken. Varaudu siihen, että sinulla on käytettävissäsi vähemmän rahaa, niin pystyt nauttimaan omilla jaloilla seisomisesta.

KUN ETSIT OMAA ASUNTOA

- Laske, kuinka suureen vuokraan sinulla on varaa.
- Seuraa lehti-ilmoituksia tai laita oma.
- Kysy koulultasi asuntolapaikkaa.
- Kysy vapaita asuntoja tai laita hakemukset paikallisille vuokra-asuntojen välittäjille. Yhteystietoja löydät seuraavilta sivuilta.
- Yksityiset vuokranvälittäjät perivät välityspalkkion vuokralaiselta, jos vuokralainen on toimeksiantaja. Välityspalkkio voidaan periä vain todelliselta toimeksiantajalta, joko vuokralainen tai vuokranantaja.

JYVÄSKYLÄ

Jyväskylän kaupunki

www.jyvaskyla.fi/asuminen/asunnot

Jyväskylän Seudun Nuorisoasunnot ry

Schaumanin puistotie 2 B

40100 JYVÄSKYLÄ

Puh. (014) 449 0400

Sähköposti: jsna@jsna.fi

www.nuorisoasuntoliitto.fi/jyvaskyla/fi

YH Keski-Suomi Oy

Kauppakatu 26 A 15, 40100 Jyväskylä

Puhelin 0201 774 400

www.ksyh.fi/index.asp

Sato-yhtymä Oy (Jyväskylä, Jyväskylän

maalaiskunta, Jämsänkoski)

Jyväskylän toimipiste

Gummeruksenkatu 8, 40100 Jyväskylä

Puhelin (014) 338 8110

www.sato.fi

VVO-yhtymä (Jyväskylä, Jyväskylän

maalaiskunta)

Vapaudenkatu 60

40100 Jyväskylä

Puhelin 020 508 4160

www.vvo.fi

Jyväskylän Vuokra-asunnot Oy

Väinönkatu 9, 40100 Jyväskylä

Puhelin (014) 624 211

www.jva.fi

JYVÄSKYLÄN MAALAIKUNTA

Jyväskylän maalaiskunnan vuokratalot

Oy, Vaajakoski

Vaajakoskentie 127, 40800 Vaajakoski

Puhelin (014) 336 5692

www.jklmlkvuokratalot.fi

KEURUU

Keuruun kunnan vuokra-asuntopalvelu

Multiantie 5

42701 Keuruu

Puhelin (014) 751 7124 (Toimisto)

www.keuruu.fi/vap

Op-Kiinteistökeskus Oy LKV

Multiantie 1

Puhelin 014-751 1240

Pohjois-Hämeen OP-Kiinteistökeskus

Oy LKV

Keuruuntie 14

Puhelin (014) 751 2230

SKV Oy LKV

Keskusaukio

Puhelin (014) 770 934

Kiinteistönvälitys Talopiste

Keuruuntie 19

Puhelin (014) 346 0055

Kiinteistönvälitys Autio Marjaana Oy

LKV

Keuruuntie 11 B

Puhelin 0400 645 284

LAUKAA

Laukaan kunta

Laukaantie 14, 41340 Laukaa

Hely Harju, asuntosihteeri,

Puhelin (014) 839 0145

Sähköposti: hely.harju@laukaa.fi

Laukaan Vuokrakodit Oy

Laukaantie 14,

41340 Laukaa

Puhelin (014) 839 0125

http://213.28.167.144/ksyh/laukaan_vuokra_paasivu.htm

Koy Vihtaportti /isännöitsijätoimisto

Vesa Kauppinen, Puhelin (014) 831 846

MUURAME

Muuramen kunta

Asuntotoimisto

Virastotie 8

40950 Muurame

Puhelin (014) 659 626, (014) 659 625

Muuramen Vuokra-asunnot Oy

Virastotie 8

40950 Muurame

Puhelin 0201 774 427

olli-pekka.hautakorpi@yh.fi

PETÄJÄVESI**Petäjäveden kunta**

Puhelin (014) 859 502

Petäjäveden kiinteistö Oy

Suutarintie 6

41900 Petäjävesi

Puhelin (014) 854 880

ÄÄNEKOSKI**Suolahden vuokra-asunnot**

Hallintokatu 4

PL 6

44200 Suolahti

Puh. (014) 574 3215

www.suolahti.fi/sva

Äänekoskiwww.aanekoski.fi/asukkaalle/asuminenja
ymprist/vuokraasunnot**Huoneistokeskus Oy**

Kauppakatu 15

Puhelin (014) 515 225 tai 0400 475 586

Kiinteistömaailma Asuntoviiri Oy

Kauppakatu 13

Puhelin (014) 334 3050

Keski-Suomen OP-Kiinteistökeskus Oy

Torikatu 2

Puhelin (014) 520 270

Keski-Suomen SKV Oy

Kauppakatu 13

Puhelin (014) 514343

**KUN OLET LÖYTÄNYT SOPIVAN ASUNNON, TEE
VUOKRASOPIMUS**

- Tee se aina kirjallisena - valmiita kaavakkeita saa kirjakaupoista
- Vuokrasopimuksessa on hyvä olla tietoa seuraavista asioista: vuokran määrä ja maksuaika, vuokran korottamistapa ja vuokratakuu, mahdolliset muut sovittavat ehdot kuten sähkö- ja vesimaksut.
- Sopimuksen allekirjoittavat vuokranantaja ja vuokralainen.
- Ensimmäistä vuokrasopimusta kirjoittaessasi pyydä mukaan sellainen henkilö, jolla on kokemusta asiasta.
- Sopimuksen voi tehdä toistaiseksi tai määräajaksi voimassaolevaksi. Toistaiseksi voimassaoleva vuokrasopimus on suositeltavampi, sillä asunnon irtisanominen on helpompaa. Määräaikaisen vuokrasopimuksen purkamiseen tarvitaan painavat syyt.
- Irtisanomisajan määrää laki. Vuokralaisen irtisanomisaika on yksi kalenterikuukausi. Vuokranantajan irtisanomisaika on kolme kuukautta, kun vuokrasopimus on kestänyt alle vuoden, ja kuusi kuukautta, kun vuokrasopimus on kestänyt yli vuoden.
- Vuokratakuu on rahamäärä, jonka vuokralainen mahdollisesti joutuu maksamaan vuokranantajalle pantiksi vuokrasuhteen ajaksi. Summa kannattaa kirjata vuokrasopimukseen, niin sinulla on todistus maksusta.

- Täytä kaikki kaavakkeen kohdat huolellisesti. Huolellisesti täytetty sopimus on vuokralaisen ja vuokranantajan etu.

OTA SELVÄÄ MAHDOLLISUUDESTASI SAADA TUKEA ASUMISEEN

- Asumistukea ja opintotuen asumislisää asumistukea maksaa Kansaneläkelaitos, www.kela.fi
- Pienituloisena sinulla voi olla oikeus myös toimeentulotukeen. Kysy lisää asuinalueesi sosiaalitoimistosta.

MUISTA TEHDÄ MUUTTOILMOITUS AJOISSA

Yhdellä muuttoilmoituksella tietosi päivittyvät valtakunnalliseen väestötietojärjestelmään (maistraatille) ja postiin. Maistraatille se on lakisääteisesti tehtävä viikon kuluessa muutosta. Kun teet ilmoituksen jo viikkoa ennen muuttoa, varmistat että saat postisi heti oikeaan osoitteeseen.

Uudet osoitetietosi välitetään väestötietojärjestelmästä automaattisesti myös viranomaisille, mm. seurakunnille, ajoneuvohallintoon, Kelaan, verohallintoon sekä puolustusvoimille.

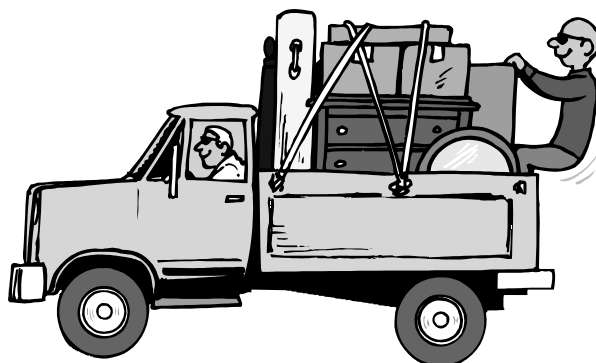
Voit tehdä muuttoilmoituksen;

- kirjallisesti, joko maistraatissa tai postissa
- tai soittamalla numeroon 020 345 6456
- tai internetissä osoitteessa www.muuttoilmoitus.fi. Sähköisen muuttoilmoituksen tekeminen edellyttää sähköistä henkilökorttia.

Myös tilapäinen osoite on ilmoitettava asuinpaikkansa maistraatille, jos asuminen kestää yli kolme kuukautta.

KUN MUUTAT...

- Varmista, onko uuden kotisi lukko syytä vaihtaa uuteen. Vältä ikäviltä yllätyksiltä, kun otat etukäteen selvää, kellä kaikilla on avaimet asuntoosi.
- Hanki muuttoauto ja muuttajat ajoissa. Kysy kavereittesi apua ja seuraa ilmoitustauluja, sillä muutto liikkeitä ovat yleensä kalliita.
- Ilmoita muutostasi viimeistään kolmen päivän kuluttua muutosta talon isännöitsijälle.
- Lähetä osoitteenmuutoskortit (saat postista ilmaiseksi) sukulaisille ja kavereille.

- Osoitteenmuutoksesta on hyvä ilmoittaa myös erikseen kirjastoon ja pankkeihin
- Jos vuokraan ei sisälly sähköä, tee sähkö sopimus paikkakuntasi energialaitoksen kanssa.
- TV-lupa on aina huoneistokohtainen. Postista saat kaavakkeita.
- Mieti myös vakuutuksen ottamista. Vertaile eri vakuutusyhtiöiden tarjontaa. Kotivakuutus tai jokin muu vakuutus, joka turvaa asuntoasi on hyvä olla olemassa vahingon sattumisen varalta. Asunnon vakuuttaminen ei yleensä ole kovin kallista.

Tietoa asumisesta

Suomen Nuorisoyhteistyö - ALLIANSSI

www.alli.fi

NAL - asunto-opas

www.nuorisoasuntoliitto.fi

Nuorisotiedotuskeskus Kompassi

www.lasipalatsi.fi/kompassi

Kela

www.kela.fi

Seudullinen tieto- ja neuvontapalvelu

NuortenLaturi

www.nuortenlaturi.fi

RAHANKÄYTÖN SEURANTALOMAKE

Täyttele tätä kuun kuluessa ja merkitse yhteissummat seuraavaan rahankäytön suunnittelulomakkeeseen, sen "toteutui" sarakkeeseen!

Kuukausimenot ajalla _____

pvm	selvitys	ruoka	liikenne	tieto-liikenne	lehdet	vaatteet	vapaa-aika	muut
1.5.	elokuva						9 €	
2.5.	ruoka	11 €						
3.5.	linja-autokortti		42 €					
4.5.	takki					25 €		
5.5.								
15.5.	kännykkälasku			35,82				
	jatka itse							
	yhteensä							
tulot – menot = säästö								

Lomakkeet löydät internetistä osoitteesta:
www.martat.fi/neuvonta/kodin_talous/taloussuunnitelma

RAHANKÄYTÖN SUUNNITTELULOMAKE

Täytä kuun alussa "arvio" -kohdat ja kuun lopussa "toteutui" -kohdat. Kun olet arvioinut tulosi on sinun helpompi jakaa niitä menoihisi!

tulot	arvio €	toteutui €	menot	arvio €	toteutui €
opintotuki			ruoka		
palkka			asuminen		
muut			lehdet		
			tietoliikenne		
			liikenne		
			harrastukset		
			vaatteet		
			muut		
yhteensä			yhteensä		

Lähteet

Jutila, T. - Positiivisia ajatuksia kodin talouden suunnitteluun. Maa- ja kotitalousnaisten keskus ry. Suomen Graafiset palvelut Oy Ltd, 1995.

Kuluttajavirasto: Iloinen kitupiikki - ohjeita nuorten rahankäyttöön. Kuluttajaviraston julkaisusarja. Helsinki: Oy Edita Ab, 1996.

Kulutusluotto tavaroiden ja palveluiden markkinoinnissa. www.kuluttajavirasto.fi

Laskujen maksamisesta ja perinnästä. www.kuluttajavirasto.fi

Opintotukietuudet. www.kela.fi - opintotuki

Sinä ja pankki, 2001. Suomen Pankkiyhdistys. www.pankkiyhdistys.fi

Suomen työlainsäädännöstä. Työministeriö. Pirkan Painotuote Ky, 1997.

Talousneuvonnan yhteistyöryhmä 2004. Raha-asiat, Yksityistalouden opas.

Työsuhdeasiain opas. PT-Työnantaja Palvelut Oy, 2002.